

॥ प्रकरण चौथे 'अ' ॥

प्रकरण चौथे 'अ'

" अरे संसार संसार" कादंबरीची कथानक रचना

मानवी मनात कोणत्याही प्रकारच्या रहस्याविषयी एक नैसर्गिक, उत्कट कुतूहल असते. कादंबरीत आशय एखाद्या रहस्याची निर्मिती करून कथानकात रंजकता परत आणली जाते. वाचकाची जिज्ञासा जागृत केली जाते. पुढे काय, हा वाचकास प्रश्न पडतो. मानवाचे त्यातून कुतूहल निर्माण होते. वाचकाच्या मनातील जिज्ञासा यांची पूर्ती होते. पुढे काय? या रहस्यातून मनाची मुक्तता होते आणि वाचकाला सुख आणि दुःखाचा प्रत्यय येतो. तो दुःखातून जातो. त्यातून वाचक काही क्षण विचार करू लागतो.

'अरे संसार संसार' या कादंबरीत घटनांची मालिका उभी केली जाते. एखाद्या घटनेतून दुसरी घटना, दुसरीतून तिसरी घटना अशा घटना घडत जातात. आणि या घटनेमुळे कथानक पुढे सरकत जाते. अर्थातच वाचकापुढे अशाप्रकारची घटनांची मालिका उभी केली जाते. अशा योगायोगाने अकल्पितपणे घटना घडत असतात. नायक नायिकांच्या मिलनात अचानक अडथळा निर्माण होतो. त्या निर्माण होणा-या अडथळ्यातून वाचकांची उत्कंटा जागृत केली जाते. या उत्कंटेतून त्याला एकप्रकारची हुरहूर लागते. आणि पुढे योगायोगाने ते अडथळे दूर करण्याचा प्रयत्न केला जातो.

या कादंबरीत लेखकाने घटनांची साखळी निर्माण केलेली असते. काही कार्यकारण संबंध असतो. याचा योगायोगाने लेखकाने वास्तव जिवानाच्या जवळपास वाचकाला नेण्याचा प्रयत्न करित असतो. या कथानकात जीवनाचे वास्तव चित्रण करण्याच्या दृष्टीने व्यक्तिरेखा निर्माण करून घटनांचे व प्रसंगाचे चित्रण केले जाते. त्यामुळे वाचकास कादंबरी वाचत असताना त्याला आपल्या रोजच्या जीवनाचा विसर पडतो व तो वेगळ्या कल्पना विश्वात संचार करू लागतो.

या कादंबरीच्या कथानकात मध्यमवर्गीय कुटूंबाचे व्यथाविवंचनाचा निर्माण झालेला प्रश्न, त्यातून काढलेले मार्ग, मार्ग काढित असताना येणा-या अडचणी, त्यातून त्याला सोसावे लागणारे दुःख. शेवटी नायकाला परिस्थितीवर मात करून सुद्धा त्याच्या वाट्याला दुःख येते.

व्यक्तिचित्रण :

कथानकाच्या तुलनेने साहित्य ही एक आशीयानुग्रामी कला आहे. स्वभावाप्रमाणे कादंबरी हा वाङ्.मय प्रकार आशीयानुग्रामी आहे. सामाजिक जाणीवा अतिशय तपशीलतेने व्यक्त करण्याच्या अपेक्षेने कादंबरीतून केला जातो.¹

संबंध जीवनाला कवेत घेण्याचा प्रयत्न करणारा कादंबरी वाङ्.मय प्रकार आहे. जीवनाच्या विस्तारशिलतेला कादंबरी हा वाङ्.मय प्रकार जवळचा आहे. वैयक्तिक आत्मकेंद्रित जीवनापासून व्यापक रूढी, परंपरा, धार्मिक, सामाजिक उलथापालथीपर्यंत कादंबरीचा आशय संचार करू लागतो.

कादंबरीमध्ये व्यक्तिचित्रण मानवी स्वभाव व त्याचे वर्णन हा वाङ्.मयीन प्रकाराचा विषय मानला गेला आहे. वाङ्.मयातील व्यक्तिंच्या स्वभाव गुणवैशिष्ट्यांवर प्रकाश टाकणे म्हणजे त्या व्यक्तिचे किंवा पात्राचे दर्शन घडणे होय. कादंबरी वाङ्.मयात व्यक्तिचित्रण अत्यंत आवश्यक असते. कादंबरीकार अशा पार्श्वभूमीवर पात्रांच्या योजना करित असतो. व्यक्तिचित्रणाशिवाय कथानक आधार घेऊ शकत नाही.

निवेदक :

निवेदक म्हणजे मी या कादंबरीत वावरताना दिसतो. एका बँकेत टायपीस्ट म्हणून काम पाहणारी व्यक्तिरेखा येथे आढळते. 'मी' हा नायकाची भूमिका या कादंबरीत शेवटपर्यंत वावरताना दिसते. आपल्या संसारामध्ये ज्या व्यथा विवंचना येत असतात त्यांना तोंड देण्याचे प्रयत्न तो करित असतो.

निवेदकाला राहण्यासाठी जागेचा प्रश्न, बँकेचे कर्ज, बायकोच्या नोकरीचा प्रश्न इ. प्रश्न सोडविण्यासाठी अनेक संकटांना त्याला तोंड द्यावे लागते.

निवेदकाचे मामा निवेदकाला लग्नासाठी मुलगी बघतात. ती पाहिल्यानंतर तिला घेऊन तो चौपाटीवर जातो. ते दोघे विचार करताकरता 'चौपाटीवर वाळूचे घर तयार करतात. रस्ता काढतात. बाग फुलवितात. सारे जीवन त्यावर ओततात. आणि काहीतरी कारणामुळे त्यांनी काढलेले घर, रस्ता सर्व उध्वस्त होऊन जाते.²

निवेदकाचे लग्न सुधाबरोबर होते. बँकेचे कर्ज घरासाठी काढल्यामुळे तिला नोकरी करावी लागते. तिचे शिक्षण कमी असल्यामुळे तिला खाजगी नोकरी करावी लागते. निवेदकाच्या इच्छेपेक्षा तिला जास्त पगार मिळतो. त्यामुळे निवेदकाचा पगार बँकेच्या हप्त्यासाठी जातो. सुधाच्या पगारात घरखर्च चालतो.

आपल्याला जागेचे असणारे कर्ज फिटेपर्यंत मूल नको असे दोघांनी ठरविलेले असते. परंतु भावनेला आवर घालता येत नाही. त्यामुळे सुधाला दिवस जातात. ती आपल्या पतीला सांगत नाही. परंतु ती आपल्या भावाला सांगते. भावाकडून औषधपाणी दिले जाते. परंतु त्याचा उपयोग होत नाही. शेवटी तिच्या पतीला कळते.

पती-पत्नीचा विचारविनिमय होऊन डॉ.प्रधानांना दाखविले जाते. परंतु डॉ. प्रधान त्यांचे मत खोडून काढतात. शेवटी सुधाला मैत्रिणीकडून माहिती काढून एखाद्या क्वॉलिफाईड डॉ.ना दाखविले जाते. तिचा गर्भपात केला जातो. काही दिवसांनी तिची तब्येत बिघडली जाते. त्यामुळे निवेदकाचे लक्ष कामात लागत नाही. त्यावेळी त्याची मैत्रिण मंदा निवेदकास सुधाविषयी विचारते. निवेदक म्हणतो, "सुधाची प्रकृती बरी नाही."³

सुधाला असह्य वेदना होतात. निवेदक डॉ. प्रधानांच्याकडे तिला घेऊन जातो. त्यांच्या सल्ल्यानुसार तिला मोठया दवाखान्यात अॅडमिट केले जाते. शेवटी अपयशाची चिन्हे दिसू लागतात. निवेदक सुधाला सांगू लागतो, "सुधा, तु मला हवी आहेस। खरेच " असे म्हणत असतो. शेवटी तिचा मृत्यू होतो. तिची रक्षा विसर्जन करण्यासाठी नाशिकला जातो.⁴ अशारितीने नायक तिच्या आठवणी काढत रहातो. आणि दुःखाच्या सागरात बुडतो.

सुधा :

ही कादंबरीची नायिका आहे. ती इंटर झाली आहे. त्यामुळे तिला सरकारी नोकरी मिळत नाही. तिला खाजगी नोकरी करावी लागते. तिचा भाऊ साठे यांना जास्त बहिणी असल्यामुळे खर्चाची ऐपत नसल्यामुळे आलेल्या स्थळाबरोबर तिला लग्न करावे लागते. नायक तिला चौपाटीवर घेऊन जातो. ती आपल्या मनातील विचार सांगते. त्यावेळी ती म्हणते, 'का थांबलात? फार बोलले मी। बोला ना मी ऐकते आहे।' ती पतीबरोबर संसारातील अडचणींना तोंड देण्याचा प्रयत्न करित असते.⁵

सुधा व तिच्या पतीने ठरविल्याप्रमाणे आपल्याला बँकेचे कर्ज फिटेपर्यंत किमान 4 ते 5 वर्षां मुल नको असे ठरविलेले असते. शेवटी तिला दिवस जातात. भैत्रिणीचा सल्ला घेऊन एखाद्या क्वॉलिफाईड डॉक्टरांकडून तिचा गर्भमात केला जातो. परंतु तिला त्रास होतो. शेवटी डॉ. प्रधानांचा सल्ला घेऊन तिला एका दवाखान्यात अॅडमिट केले जाते. तिला पाहण्यासाठी डॉ. प्रधान येतात. ती आपल्या पतीला म्हणते, "मग मी नक्की मरणार नाही ना... मी जगेन। मला तुमच्याबरोबर संसार करावयाचा आहे. तुम्हाला सोडून जायचे नाही. मी जगेन..... नक्की।"⁶ शेवटी क्वॉलिफाईड डॉक्टरांनी ऑपरेशन केल्यामुळे अनेक कारणांनी तिचा आजार वाढत जातो. शेवटी तिला प्राणास मुकावे लागते.

आई :

नायकाची आई कोल्हापुरात रहात असते. काही दिवसांनी म्हणजेच तिच्या मुलाचे लग्न झाल्यावर तिला मुंबईला आणले जाते. ती कायमची आजारी असते. त्यामुळे ती कॉटवर झोपून असते. ती तिच्या मुलावर व सुनेवर फार माया करित असते. ती आपल्या मुलाला विचारते की, 'आपल्या सुधाला चांगली नोकरी का मिळू शकत नाही?' मुलगा तिला सांगतो तिचे शिक्षण कमी आहे, त्यामुळे तिला चांगली नोकरी मिळत नाही.

काही दिवसांनी सुनेची ती अवस्था पाहून आपल्या मुलास विचारते- 'एकदम किंचाळते, काय केलेस त्या पोरीचे तू?'⁷ ती तिच्या मुलाच्या गालावर चपराकी मारते. त्यावेळी सुधाला आपल्या पतीची दया येते. ती काकुळतीला येऊन सांगते की म्हाफ करा त्यांना.

मंदा :

ही निवेदकाच्या बँकेतील त्याची भैत्रिण असते. ती निवेदकाशी गोड बोलते. त्याची जवळून ती चौकशी करते. निवेदकाच्या मामाने आणलेल्या स्थळाची ती बारकाईने चौकशी करते. ती त्याच्या विवाहाच्या आनंदात सामील होते.

ती सुधाची बारकाईने चौकशी करते. त्यावेळी तो तिला सांगतो की सुधाची तब्येत बरी नाही. त्यावेळी ती त्याला डॉ. प्रधानांकडे जाण्याचा सल्ला देते. येणा-या अडचणींसाठी ती त्याला मदत करते.

सुधा ज्यावेळेस दवाखान्यामध्ये असते, त्यावेळेस तिचा पती बँकेत जाऊ शकत नाही. तेव्हा मंदा निवेदकाच्या रजेचा अर्जा भरून त्यावर स्वतः सही करते. त्याबद्दलची ती त्याला कल्पना देते.

काही दिवसांनी ती सुधाला पाहण्यासाठी दवाखान्यामध्ये जाते. त्यावेळी सुधाला होणा-या असह्या वेदना पाहून ती निवेदकाला म्हणते - 'कृपा कर, आणि परत मला भेटू नकोस. चुकूनही माझ्या नजरेसमोर येऊ नकोस. ते रक्ताने माखलेले पैसे मला परत देऊ नकोस⁸'. असे म्हणून ती निघून जाते.

मेव्हणा साठे :

साठे हा निवेदकाचा मेव्हणा आहे. 'बी. एस्सी. झाला त्याला केमिस्ट्री या विषयामध्ये सुवर्णपदक मिळालेले असते. त्याचे वडील वारल्यामुळे त्याला रिसर्चसाठी परदेशी जाण्याचे स्वप्न अपुरे राहिले. त्याला प्रिन्सीपॉलनी सांगितले तुला हव्या त्या सवलती देतो पण एम्.एस्सी. होऊन टाक।⁹

त्याच्यावर घरची कौटुंबिक जबाबदारी पडल्यामुळे त्याला मिळेल ती नोकरी करावी लागली. सुधाच्या अगोदरच्या बहिणीचे दोन वर्षांपूर्वीच लग्न झाले. त्यामुळे सुधाच्या लग्नाला हुंडा देण्याची ताकत नव्हती.

सुधाच्या लग्नाविषयी चर्चा सुरू झाली त्यावेळी निवेदकाची काका, काकू, मामा-मामी लग्नाविषयी चर्चा करू लागले. रूढी, परंपरा चालीनुसार लग्न करून द्यावे असे त्यांचे मत होते. परंतु साठ्यांना हे शक्य नव्हते. शिवाय निवेदकाला बँकेचे कर्जा काढल्याने त्यांच्याजवळ पैसे नव्हते. त्यामुळे शेवटी तडजोड होऊन निवेदकाकडूनच लग्न रजिस्टर करावयाचे ठरते. त्याप्रमाणे सगळी तयारी झाली.

डॉ. प्रधान :

हे मुंबईतील एक नामवंत डॉक्टर. ते बँकेत येत असल्यामुळे, बँकेतील सर्व लोक त्यांना ओळखतात. निवेदक जेव्हा आपल्या पत्नीला घेऊन जातो. त्यावेळी ती निवेदकाला सांगतात की, सुधाला दिवस गेले आहेत. सुधावर तिचे ~~पति~~ डॉक्टरांना अनेक कारणे सांगतात की, आम्हाला यातून मुक्त करा. परंतु डॉक्टरांना ती कारणे पटू शकत नाहीत. म्हणून ते निघून जाण्यास सांगतात.

निवेदक व सुधा आशाच्या सांगण्यावरून एका क्वालिफाईड डॉक्टराकडे जातात. सुधाचे ते

ऑपरेशन करतात. काही दिवसानंतर तिला त्रास होतो. नंतर ते प्रधानांच्याकडे जातात. त्यावेळी डॉ. प्रधान त्यांच्यावर खेकसतात. ज्यांनी हे केलं त्यांच्याकडेच जा असे सांगतात. परंतु सुधाच्या काकूळतेवरून डॉ. प्रधान एका मोठ्या हॉस्पिटलची चिट्ठी देतात. व तेथेच ॲडमिट व्हायला सांगतात. त्या हॉस्पिटलमध्ये घेऊन जा असे सांगतात. परंतु सुधाला काही बरे वाटत नाही. त्यावेळी निवेदक डॉ. प्रधानांना विचारतो. त्यावेळी ते म्हणतात. "डॉ. क्वालीफाईड असला तरी त्याचे ऑपरेशन थिएटर चांगले नसेल, त्याला लागणारी उपकरणे नीट स्टरलाइझ केले नसतील. ते स्वतः किंवा हाताखालचा स्टाफ बेपर्वा असेल. कितीतरी कारणे असू शकतात."¹⁰

फ) सांगतात की सुधाला बरे वाटेल परंतु तिला मूल होण्याची शक्यता फार कमी आहे.

काका व काकी :

हे निवेदकाचे काका काकी आहेत. निवेदक जेव्हा लग्नासाठी सल्ला विचारायला जातात. त्यावेळी काका काकी रूढी, परंपरा, चालीरिती, मानपान इत्यादिविषयी चर्चा केली जाते. परंतु निवेदकाला आधीच कर्जाचा बोजा असल्यामुळे तो रजिस्टर लग्न ठरवितो. त्याप्रमाणे काका त्याला मान्यता देतात. ठरल्याप्रमाणे ते रजिस्टर कचेरीत येतात आणि निवेदकाचे लग्न रजिस्टर कचेरीत केले जाते.

समारोप :

या कादंबरीमध्ये प्रभाकर पेंढारकरांनी व्यक्तिच्या समस्या मांडलेल्या आहेत. त्या व्यक्तींनी घेतलेला निर्णय त्यातून त्यांना सोसावी लागणारी दुःखे त्यांच्यावर होणा-या दिनचर्याची विवंचना, त्या संकटांना तोंड देण्याची त्यांची तयारी, इतके असूनही त्यांच्या वाटयाला दुःख येत जाते.

व्यक्ति चित्रणाच्या माध्यमातून पेंढारकरांनी वास्तव जीवनाचे विश्वचित्र उभे केलले दिसते. संसारातून येणारी संकटे त्यातून घेतलेला निर्णय त्यातून निर्माण झालेल्या समस्या, शेवटी शोकातिकडे केलेले व्यक्ती जीवनाचा जिवंत चित्रपट उभा केला आहे.

कादंबरीतील संवाद :

या कादंबरीत योग्या रितीने संवाद साधण्याचा प्रयत्न पेंढारकरांनी केलेला आहे. या संवादामध्ये इंग्रजी व हिंदी या भाषेचा वापर केलेला दिसून येतो. संवादातून जीवनात प्रत्येक गोष्टीचा उल्लेख अगदी बारिक

सारिक गोष्टींचा उल्लेख केलेला दिसून येतो.

मुंबईतील सुशिक्षित एका कुटुंबाचा उल्लेख केलेला दिसून येतो. परिस्थितीतून नैसर्गिक उदाहरण देऊन कल्पनेचा वापर या कादंबरीमध्ये केलेला आहे. नायक नायिकांचे संवाद त्या दोघांमध्ये वापरली जाणारी भाषा योग्य रितीने साधण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

नाटकात संवादाशिवाय काम भागू शकत नाही. कारण नाटक हे श्राव्यकाव्य आहे. कादंबरी व नाटकाइतके संवादांना महत्त्व नसले तरी त्याची आवश्यकता असतेच. पात्रांनी आपले हृदगत मोकळे करण्यास संवाद हे प्रमुख साधन होय. त्याचप्रमाणे कथानकाला गती देण्याच्या उद्देशाने संवादांचा उपयोग होतो. घटना व त्याबद्दलच्या प्रतिक्रिया संवादातूनच व्यक्त सहोतात. सावाचकांना पात्रांची ओळख प्रत्यक्षरूपाने संवादातूनच होत असते. मनोविश्लेषणासाठीही संवादांचा उपयोग होतो. म्हणूनच हडसनच्या म्हणण्याप्रमाणे

Dialogue should be natural, appropriate and dramatic which means that it should be in keeping with the personality of the speakers, suitable to the situation in which it occurs, and easy, fresh, vivid and interesting." (Hudson : Introduction to study of literature. PP155)

'अरे संसार संसार' या कादंबरीतील संवाद वरील कसोटीवर सहजपणे उतरतात असे दिसून येते. ज्या सामाजिक चौकटीत ही कथा घडते. त्याच चौकटीत ही मध्यम वर्गीय माणसे वावरताना त्यांना अतिशय अनुकूल असे हे संवाद आहेत. अत्यंत स्वाभाविक व वास्तविक असे नायक सुधाला घेऊन समुद्र किनारी जातो. त्याला सुधाची ओळख करून द्यावयाची असते. आणि सुधा त्याची एकमेकांची मन जाणायची असतात. सुधा विचारते-

"मघाशी वाळूत घर काढले होते ते तुम्ही पुसून टाकले ?"

"पुसून टाकलं कारण ते वाळूवरचं घर होते, खेळातलं। आता आपल्याला खरखुरं घर हवंय होय ना ?"।।

लग्नाआधीच स्वतःचे नवीन घर बघायला गेल्यावर सुधाच्या मनातील भावना शंका अशाच भावपूर्ण संवादातून व्यक्त झाल्या आहेत.

"मला हे घरच वाटत नाही."

'काय?'

सगळच । तुम्हाला दिलेला होकार. आपलं होणारं लग्न, सहजासहजी मिळणारी नोकरी, ---
होणारी जागा.

"पण हे सर्व खर आहे। "

"म्हणूनच मला रडू येतंय --- आनंदानं ।"

मी काही बोललो नाही.¹²

"खरंच माझा विश्वास बसत नाही. खरं असलं तर टिकणारं वाटत नाही. वाटतं स्वप्नासारखं
हे सुख विरघळून जाईल. मला समजतयं, माझ्याशी लग्न करायचं म्हणजे तुम्हाला किती त्रास होईल. पण मी
नोकरी करीन. खरंच अगदी मनापासून करीन. मग आपण सगळं कर्ज फेडून टाकू."

संपूर्ण कांदबरीतील संवादाची रित ही अशीच आहे. पात्रांच्या स्वभावाला अनुसरणारी वास्ववादी
मध्यमवर्गीय माणसे प्रत्यक्षात बोलतात तशीच.

आणि मृत्यूशयेवर पडलेल्या सुधाला जगण्याची दुर्मिळ इच्छा आहे. पण आपण आता काळाची
सोबती नाही हे ही तिला माहीत आहे.

"डॉक्टर म्हणत होते तू बरी होतील. ताप उतरतो आहे." सुधाच्या नजरेत अविश्वास होता.
मी सांगत होतो ते तिला खरं वाटत नव्हत.

तिच्या डोळ्यातून असूचे दोन मोठाले थेंब निखळले, ओल्या चादरीच्या पाण्यात मिसळून गेले.

"सुधें तू मला हवी आहेस. खरंच।" मी म्हणालो.

सुधानं माझा हात धरण्यासाठी हात पुढं केला. तिच्या सर्वांगातून एकदम कळ उठली. चेहरा
वेदनेनं विद्वेष झाला.

मिटलेल्या दातांनी तिनं त्याला विचारलं "अगदी खरं?"

मी होकारार्थी मान हलवली.

होणा-या वेदनांकडे दुर्लक्ष करून सुद्धा तशीच बोलू लागली,

" मग मी नक्कीच मरणार नाही ... मी जगेन.

" मला तुमच्या बरोबर संसार करावयाचा आहे. तुम्हाला सोडून मी जायची नाही.

मी जगेन... नक्की!¹³

हा करुण प्रसंग अतिशय सहज स्वाभाविक शब्दातून प्रकट झालेला आहे. त्यामुळे त्यातील करुणा सहजपण मनाला भिडते.

अशा~~रितीने~~ मंदा व निवेदक यांच्यातील संवाद योग्य रितीने साधलेला दिसून येतो.

निवेदक व मामा, काका काकी, व आई इत्यादींचे संवाद कादंबरीत साधण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

निवेदक, डॉ.प्रधान, आशा, सुधा, पटेल इत्यादींचे संवाद योग्यरितीने साधण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

प्रभाकर पेंढारकरांनी जीवनातील घडणा-या घटनांचे हुबेहुब चित्रण संवाद रूपाने कादंबरीत उभे केलेले दिसून येते. वास्तव~~जीवनात~~ ज्याप्रमाणे घटना घडत राहतात. त्याप्रमाणे त्यांनी कादंबरीत संवाद रूपाने मांडण्याचे कौशल्य त्यांनी दाखविलेले आहे.

पती पत्नींचा संवाद, पतीविषयी आलेला संशय संवाद रूपाने मांडला आहे. संवादांमध्ये निसर्गचित्रण, कल्पनारम्यता योग्य~~रितीने~~ वापर करून प्रभाकर पेंढारकरांनी संवादाचे योग्य~~रितीने~~ संभाषण कादंबरीत दाखविलेले आहे.

निवेदकाची शैली:

इंग्रजीत तिला " स्टार्डिल " असे संबोधले जाते. तर मराठीमध्ये " शैली " असे संबोधले जाते. तिचा लेखाकाच्या व्यक्ती~~मत्वाशी~~ संबध असतो. ललित लेखनात लेखक हा महत्वाचा घटक असतो. सामाजिक

जीवनाचा लेखकाच्या व्यक्तीमत्त्वावर व त्याच्या लेखनावरही छाप पडतो आणि त्यामुळे " व्यक्ती तितक्या प्रवृत्ती " या म्हणी प्रमाणे प्रत्येक लेखकाची लेखन शैली वेगळीच ठरते. त्यामुळेच लेखकाच्या लेखन शैलीचा अभ्यास महत्त्वाचा ठरतो.

पेंढारकरांची निवेदन शैली सहज स्वाभाविक अशी आहे. छोटी छोटी वाक्ये, सहज, सोपे पण अर्थपूर्ण शब्द, ही त्यांच्या शैलीची वैशिष्ट्ये आहेत. रहायला एक साधेसे घर मिळणे, घर नव्हे एक लहानशी खोली, ही काय माणसाची चैन आहे का? पण सामान्य माणसाला मुंबईत तेही शक्य नाही. ' ह्या अगदी साध्या गरजेच्या गोष्टी पण त्या मिळवता मिळवता एक दिवस पटकन आयुष्य संपून जायचं । आणि ह्या अशा अस्तित्वासाठी आयुष्यभराची धडपड । ' नायकाच्या मनातील हे विचार व्यक्त करताना लेखक किती सहजपणे जीवनाची निरर्थकता सांगून जातो.

उगीचच कल्पानांची भरारी नाही, विनाकारण शब्दांशी खेळणे नाही, (अश) सहज- शैली । प्रथमपुरुषी निवेदनाची पद्धती स्वीकारल्यामुळे कथानकही अगदी रेखलेल्या वाटेने पुढे जात राहते. लेखकाची दृष्टी फार वास्तववादी असल्यामुळे कल्पनाशक्तीचे ओढूनताणून तयार केलेले बुजगावणेही या शैलीत कुठे आढळणार नाही. आखून दिलेल्या ट्रॅकमधून एखादा चेंडू सरकत जाव तशी सरळ, सोपी, रेखीव, निवेदन शैली म्हणूनच वाचकाच्या मनाला सरळपणे भिडणारी, वाचकाने तिला सहजपणे स्वीकारावी अशी. " अरे संसार संसार " या कादंबरीतील जीवनाची जी सामाजिक चौकट आहे तीही वास्तववादी असल्यामुळे तिला शोभेल असेच लेखकाचे निवेदन आहे. प्रांजल, सामाजिक, व तितकेच आखीव आणि रेखीव. कादंबरीतील कथानकाच्या चौकटी बाहेर ती पुढे डोकावत नाही. कादाचित लेखकाच्या ' कॅमेरा आय ' चा हा परिणाम असावा.

तिच्यात पाल्हाळ नाही, की स्वतःची चौकट सोडून ती भरकटत नाही, ती अशी नेमस्त वृत्तीची आहे. एखाद्या ठेंगण्याठुसक्या पण ठसठशीत महाराष्ट्रीयन स्त्री सारखी शालीन पण तरीही चटकन नजरेत भरणारी अशी ही शैली आहे.

निष्कर्ष :

ही एक वास्तववादी सामाजिक कादंबरी आहे. लेखकाच्या म्हणण्याप्रमाणे 'ह्यातील व्यक्ती व प्रसंग काल्पनिक आहेत हे खरे पण त्या व्यक्तींच्या जीवनातील समस्या व दुःखे ही वास्तव आहेत. आणि ती त्यांच्यापुरती मर्यादित नाहीत. " ह्यातील व्यक्ती सामान्य आर्थिक स्तरातील आहेत. आर्थिक सुस्थिती नसल्यामुळे त्यांच्या एकूण कौटुंबिक कशी काळजी घेतली जाते याचे प्रातिनिधिक चित्रण ही कादंबरी करते. लेखक आपल्या पत्रात म्हणतात " मी आणि सुधा " ह्या दोघांचे जीवन मला फार जवळून पहाता आले. त्यांच्या जीवनातील उत्कट अनुभवांचा साक्षीदार होता आले. " (पत्र दि. 29.3.93 न्यू दिल्ली) त्यामुळे ही कादंबरी फार प्रत्ययकारी ठरली आहे

कर्जा काढून घेतलेले घर त्याचे हप्ते फेडताना होणारी ओढाताण पैसे नसल्यामुळे मुल होऊ देणे परवडणार नाही, त्यातून गर्भमात आणि शेवटी मृत्यू अशी एक भयानक संकटाची मालिकाच निर्माण होत जाते. त्यातून शेवटी ढासळतो तो माणूसच. संपतो तो त्याचा संसार आणि कोसळतात त्याच्या मनातील हळुवार भावनांचे ऋजू कोंभ. ह्या सर्वांचे सुंदर चित्रण ह्या कादंबरीत घडते.

** संदर्भ टिपा **

** प्रकरण चौथे 'अ' **

1. डॉ. मदन कुलकर्णी - 'मराठी प्रादेशिक कांदब-या' तंत्र आणि स्वरूप, मंगेश प्रकाशन नागपूर-10
प्रथम आवृत्ती 1984, पृष्ठ 166.
2. 'अरे संसार संसार' प्रव्वाकर पेंढारकर मौज प्रकाशन पहिली आवृत्ती नोव्हेंबर 1971, पृष्ठ 54.
3. " " " " " पृष्ठ 134.
4. " " " " " पृष्ठ 134.
5. " " " " " पृष्ठ 134.
6. " " " " " पृष्ठ 133.
7. " " " " " पृष्ठ 135.
8. " " " " " पृष्ठ 141.
9. " " " " " पृष्ठ 21.
10. " " " " " पृष्ठ 142.